

සම්මාදිට්ඨිය හෙවත් නිවැරදි දැක්ම (බුදුදහමේ ආලෝකයෙන් ඤාණාලෝකය ලබමු.)

සම්මාදිට්ඨිය යනු තමා පිළිබඳවත් ලෝකය පිළිබඳවත් යථා පරිදි නුවණින් මෙනෙහි කිරීමයි. අප කෙතෙක් දුරට දුකින් නිදහස් ව මානසික සුවයෙන් පසුවෙනවා ද තෘප්තිමත් ජීවිතයක් ගත කරනවා ද යන්න තීරණය කෙරෙන ප්‍රධාන සාධකය වන්නේ සම්මා දිට්ඨිය හෙවත් නිවැරදි දැක්මයි. මෙය ඤාණ, පඤ්ඤා, ආලෝක, විජ්ජා ආදී සමාන වචන කිහිපයකින් ම බුදුදහමෙහි විස්තර වේ. බුදුරජාණන් වහන්සේගේ සෑම දහම් පදයක් ම ඉලක්ක කොට ඇත්තේ ශ්‍රාවකයන්ට සම්මාදිට්ඨිය ලබාදීම සඳහායි. අද අප මානසික වශයෙන් අපමණ දුක් කම්කටොලු රැසකට මුහුණ පා සිටින්නේ සම්මා දිට්ඨිය නැතිවීම හෙවත් අවිද්‍යාව හේතුවෙනි. අවිද්‍යාව (හෙවත් ලෝකය හා තමා පිළිබඳ යථා පරිදි නොදන්නා බව) අඩු වූ පමණට අපගේ කුශල කර්ම ශක්තිය ප්‍රබලත්වයට පත්කොට දුක්පීඩා අබියස ඉන් මිදී කල් ගත කිරීමට අවකාශ සැලසේ.

සම්මා දිට්ඨිය පිළිබඳ බුදුදහමෙහි ත්‍රිපිටකය තුළ නොයෙක් තැන කරුණු ඇතුළත් වන අතර ඉන් මජ්ඣිම නිකායේ මහාවත්තාරීසක සූත්‍රයත් සම්මාදිට්ඨි සූත්‍රයත් වඩාත් වැදගත් වේ. මහාවත්තාරීසක සූත්‍රයෙහි දැක්වෙන පරිදි,

‘සම්මාදිට්ඨිපහං භික්ඛවේ ද්වයං වදාමි. අප්ඨ භික්ඛවේ සම්මාදිට්ඨි, සාසවා පුඤ්ඤභාගියා උපධිවේපක්ඛා. අප්ඨ භික්ඛවේ, සම්මාදිට්ඨි අරියා අනාසවා ලෝකුත්තරා මග්ගංගා’.

‘මහණෙනි, සම්මාදිට්ඨිය දෙවැදෑරුම් කොට දෙසමි. මහණෙනි, සාශ්‍රව වූ පිනට නැමුණු උපධි සම්පත් ගෙන දෙන සම්මා දිට්ඨියක් ඇත. මහණෙනි, ආර්ය වූ, අනාශ්‍රව වූ, ලෝකෝත්තර වූ, මාර්ගඵල සඳහා අංගයක් වශයෙන් පවත්නා සම්මාදිට්ඨියක් ඇත.’

මෙහි සඳහන් පරිදි සම්මා දිට්ඨිය දෙවැදෑරුම් වන අතර එහි පළමු පියවර වන්නේ කම්මස්සකතා සම්මා දිට්ඨිය හෙවත් කුශලාකුශල කර්මඵල අදහන සම්මා දිට්ඨියයි. එනම් තමාගේ අපිරිසිදු සිතින් කරන කායික, වාචසික, මානසික ක්‍රියාවලට අයහපත් විපාකත් පිරිසිදු සිතින් කරන කායික, වාචසික, මානසික ක්‍රියාවලට යහපත් ආනිසංසත් ලැබෙනවා යන අවබෝධයයි. ධර්ම මාර්ගයෙහි ඉදිරිය කරා ගමන් කිරීමේ දී යමකු තුළ ඇති කර ගත යුතු ප්‍රධානතම අවබෝධය හෙවත් විශ්වාසය මෙයයි. යමෙකු කර්මය හා ප්‍රතිඵල පිළිබඳ විශ්වාසයක් නොමැති නම් ඉන් ඉදිරියට ඔහු තුළින් ආධ්‍යාත්මික ගුණ දහම් අපේක්ෂා කිරීම අපහසු වේ. පින් දහම්, කුසල් දහම් වඩමින් ධර්ම මාර්ගයෙහි ඉදිරියට ගමන් කිරීමේ දී කර්මඵල අදහන නුවණ බෙහෙවින් වැදගත් වේ.

කර්මය යන්නෙහි සාමාන්‍ය සරල අර්ථය යමක් කිරීම යන්නයි. බුදුදහමට අනුව යමක් කර්මයක් බවට පත් වන්නේ සිතින් සිතා කයින් වචනයෙන් සිතින් එය සිදු කිරීමෙනි (**චේතනාහං භික්ඛවේ කම්මං වදාමි, චේතයිත්වා කම්මං කරොති කායෙන වාචාය මනසා, නිබ්බේධික සුත්ත, අං.නි. vi, 208 පිට**). කර්මය වූ කලී හේතුඵල දහම මත පදනම් වූ අනාත්ම වූ ආධ්‍යාත්මික ශක්ති විශේෂයකි. කර්ම අදාශ්‍යමාන නමුදු ඉන් ජනිත වන කර්මඵලය දාශ්‍යමාන වූවකි. කර්මයට අදාළ වූ චේතනාව පටිච්චසමුප්පන්න වූ චෛතසික ධර්මයකි. එය ස්පර්ශ, වේදනා, සංඥා, මනසිකාර, චිත්ත සමග සම්බන්ධිත වූ ධර්මයකි. යමක් කර්මයක් බවට පත්වන්නේ එය සචේතනාත්මකව කිරීමෙනි. එසේ නොවුණු විට පුණ්‍ය පාප සිදු නොවේ (**නත්ථී පාපං අකුප්පනො**). කුසල - අකුසල වශයෙන් කර්මය දෙවැදෑරුම් වන අතර ඊට අමතරව බුදුදහමෙහි සූත්‍ර පිටකයෙහි සුකට - දුක්කට, සෙවිතබ්බ - අසෙවිතබ්බ, සුක්කධම්ම - කණ්භධම්ම, පුඤ්ඤ - පාප, හබ්බ - අහබ්බ යන පද ව්‍යවහාර වේ. මෙහිලා කුසල යනු තමාටත් අනුන්ටත් යහපත - හිතසුව - සැප පිණිස පවත්නා ක්‍රියා ය. අකුසල යනු තමාටත් අනුන්ටත් අයහපත - අහිත - අවැඩ - දුක් පිණිස පවත්නා ක්‍රියා ය.

සර්වඥතා ඥානය සාක්ෂාත් කිරීමත් සමග ලැබුණු **චක්‍රපාත ඤාණය** මගින් සත්ත්වයා කර්මානුරූපව යළි භවයක ප්‍රතිසන්ධිය ලබන ආකාරය පිළිබඳව බුදුරජාණන් වහන්සේට පැහැදිලිව අවබෝධ විය. ගෙවල් දෙකක් අතර සිටින ඇස් ඇති පුරුෂයකුට එක් නිවසකින් නික්ම තවත් නිවසකට පිවිසෙන තැනැත්තකු මැනවින් දර්ශනය වන්නාක් මෙන් බුදුරජාණන් වහන්සේට සත්ත්වයන් එක් භවයකින් ව්‍යුත වී නැවත භවයක ප්‍රතිසන්ධි ලබන ආකාරය මැනවින් ප්‍රත්‍යක්ෂ විය. එහි දී උපදින සත්ත්වයන් බොහෝ දෙනකු දුගතිගාමී වන අයුරු දැක ලෝක සත්ත්වයා කෙරෙහි බලවත් සංවේගයක් හටගත් බුදුරජාණන් වහන්සේ මේ තත්ත්වය ලෝකයාට අවබෝධ කරලීමට ඉමහත් වෙහෙසක් දරමින් ධර්ම දේශනා කළහ. උන් වහන්සේගේ මූලික අපේක්ෂාව වූයේ ස්වර්ග මාර්ගය හා මෝක්ෂ මාර්ගය ලොවට දේශනා කිරීමයි. එහිලා පෘථග්ඡනයන් සේඛ්‍යන් කරලීමත් සේඛ්‍යන් අසේඛ්‍යන් (රහත්බවට පත්) කිරීමත්, අසේඛ්‍යන් (රහත් වුවන්) පිරිනිවන තෙක් සුවසේ වෙසෙනු දැකීමත් බුදුරජාණන්ගේ අපේක්ෂාව විය. මේ සඳහා අපාගත වීමට සිටියවුන්ට කම්මස්සකතා සම්මා දිට්ඨිය ලබා දී ඔවුන් සුගතියෙහි පිහිටුවීමට ද **'කම්මස්සකතා සම්මාදිට්ඨිය'** ලැබුවන්ට **'චක්‍රසච්ච (අරිය) සම්මා දිට්ඨිය'** ලබා දී ඔවුන් නිවනෙහි හික්මවීමට ද අනුශාසනා කළහ. බුදුරජාණන් වහන්සේ ලොව පහළ වන සමය වන විට ද ඇතැමුන් යළි ඉපදීම හා කර්මය පිළිබඳ විශ්වාස කොට තිබුණ ද ඔවුන් එය විශ්වාස කළේ ශාශ්වත දෘෂ්ටිය මත පිහිටා ය. එනම් දිගින් දිගට ම නොවෙනස් ව යන සිතක් තුළින් කුසලාකුසල කර්මඵල විදිනවා යන අදහසයි. බුදුදහමෙහි පවත්නා විශේෂත්වය වන්නේ ශාශ්වත හා උච්ඡේද යන දෘෂ්ටි දෙකෙහි ම නොපිහිටා පටිච්ච සමුප්පාදය හෙවත් හේතුඵල දහම මත පදනම් ව කර්මය විග්‍රහ කිරීමයි. එය ලොව වෙනත් කිසිදු ආගමක හෝ දර්ශනයක නොමැති බුදුදහමට පමණක් සුවිශේෂී වූ විග්‍රහයකි.

කර්මය හා ඉන් ජනිත වන ඵලය පිළිබඳව පරතෙරට සිතා අවසන් කළ නොහැක. එබැවින් කර්ම සංකල්පය වූ කලි අවිත්තනීය වූවක් බව සඳහන් වේ (අවිත්තෙය්‍ය සුත්ත, අ.නි.). රහත් උතුමකුට වුව ද කර්මය පිරිසිදු දහ නොහැක. එය සම්මා සම්බුදුවරයකුට ම විෂයය වූවකි. එසේ වුව ද තමා කර්මය ස්වකීය කොට ඇත්තෙක්, කර්මය දායාද කොට ඇත්තෙක්, කර්මය ජනිත කොට ඇත්තෙක්, කර්මය ඤාති කොට ඇත්තෙක්, කර්මය පිළිසරණ කොට ඇත්තෙක් බවත් යහපත් වූ හෝ අයහපත් වූ හෝ යම් කර්මයක් කරයි ද එය දායාද කොට ඇත්තෙක් බවත් ගිහි පැවිදි සැවො ම නිතර සිහි කළ යුතු බව අභිණ්භ පච්චවෙක්ඛණ සූත්‍රයෙහි සඳහන් වේ (**කම්මස්සකොමිහි කම්මදායාදො කම්මයොනි කම්මබන්ධු කම්මපටිසරණො යං කම්මං කර්ස්සාමී කල්‍යාණං චා පාපකං චා තස් ස දායාදො භවිස්සාමීති අභිණ්භං පච්චවෙක්ඛිතබ්බං.....**, අභිණ්භපච්චවෙක්ඛණ සුත්ත, අං.නි. iii).

බුදුරජාණන් දිවමන් සමයෙහි කර්මය පිළිබඳව භාරතයෙහි ප්‍රධාන වාද තුනක් පැවැතුණි. එනම්, පුබ්බේකතහේතුවාදය, ඉස්සරනිම්මාණවාදය හා අහේතු අප්පච්චයවාදය (තිත්ථායනන සුත්ත, අං.නි. 310 පිටුව) වශයෙනි.

පුබ්බේකතහේතුවාදය යනු සියල්ල පෙර කර්මයේ ප්‍රතිඵල වශයෙන් සිදු වේ යන අදහසයි. මෙම අදහස ගත්තවුන් අතර නිගණ්ඨ නාතපුත්ත හෙවත් ජෛන මහාචාර්ය ප්‍රධාන ය. ඉස්සරනිම්මාණවාදය යනු ලෝක නිර්මාපක ඊශ්වරයාගේ කැමැත්ත පරිදි සියලු යහපත - අයහපත සිදු වේ ය යන අදහසයි. සියල්ල කිසිදු හේතුඵල දහමකින් තොරව ඉබේ ම සිදුවේ ය යන අදහස අහේතුක අප්පච්චයවාදයෙන් කියැවේ. මක්බලී ගෝසාල මෙම අදහසෙහි දැඩි ව එල්ලී ගෙන සිටියෙකි. එබැවින් මක්බලී ගෝසාල තරම් අනර්ථකාරී අන් කිසිවකු නොමැති බව බුදුසමයෙහි සඳහන් වේ. මෙම වාද තුනට ම පදනම් වී ඇත්තේ ශාශ්වත හෝ උච්ඡේද දෘෂ්ටි ය. එබැවින් බුදුරජාණන් වහන්සේ මේ වාද තුන ම බැහැර කොට හේතු ඵල දහමට අනුකූල ව අනාමත්මවාදය මත පදනම් ව ලොව ක්‍රියාත්මක වන කර්මඵලවාදයක් හඳුන්වා දුන්හ.

මජ්ඣිම නිකායේ චුල්ලකම්මවිභංග සූත්‍රයට අනුව දිනක් බුදුරජාණන් වහන්සේ පැමිණි තෝදෙය්‍ය පුත්ත සුභ මානවකයා අල්පායුක - දීඝායුක, බව්භාබාධ - අප්පාබාධ, දුබ්බණ්ණ - වණ්ණවන්ත, අප්පසක්ක - මහෙසක්ක, අප්පහොග - මහාහොග, නිවකුලීන - උච්චකුලීන, දුප්පඤ්ඤ -

පඤ්ඤාවන්ත වශයෙන් ලොව මිනිසුන් අතර පවත්නා වෙනසට හේතු විමසී ය. ඊට බුදුරදුන්ගේ පිළිතුර වූයේ මෙම උස් පහත් හේදයට හේතුව කර්මය බවත් කර්මය සත්ත්වයා හින ප්‍රණීත වශයෙන් බෙදා ඇති බවත් ය (**කම්මස්සකා මානව, සත්තා කම්මදායාදා, කම්මයොති කම්මබන්ධු කම්මපටිසරණා. කම්මං සත්තෙ විහජති යදිදං භීනජ්ජණිතතා**, ම.නි. iii, වුල්ලකම්මවිභංග සුත්ත, 432 පිට). අනතුරුව එම වෙනස්කම්වලට හේතු සවිස්තරාත්මකව විස්තර කළහ. ඒ අනුව,

- ▲ ප්‍රාණසාතය හේතුවෙන් ආයුෂ අඩු වන බව ද
- ▲ ප්‍රාණසාතයෙන් වැළකීමෙන් ආයුෂ වැඩි වන බව ද
- ▲ සතුන්ට හිංසා කිරීමෙන් බොහෝ ආබාධ ඇති වන බව ද
- ▲ සතුන්ට හිංසා කිරීමෙන් වැළකීමෙන් ආබාධ අඩු වන බව ද
- ▲ ක්‍රෝධය බහුල වීමෙන් දුර්වර්ණ වන බව ද
- ▲ ක්‍රෝධ නොකිරීමෙන් ප්‍රියජනක (වර්ණවත්) වන බව ද
- ▲ ඊර්ෂ්‍යාව හේතුවෙන් අල්පේශාකාය වන බව ද
- ▲ ඊර්ෂ්‍යා නොකිරීමෙන් මහේශාකාය වන බව ද
- ▲ දන් නොදීම හේතුවෙන් අල්පභෝග වන බව ද
- ▲ දන් දීම හේතුවෙන් මහාභෝග වන බව ද
- ▲ මානාධික වීමෙන් පහත් කුලයන්හි උපත සිදු වන බව ද
- ▲ මානාධික නොවීමෙන් උසස් කුලයන්හි උපත සිදු වන බව ද
- ▲ විමසා බලා ක්‍රියා නොකිරීමෙන් නුවණ මද වන බව ද
- ▲ විමසා බලා ක්‍රියා කිරීමෙන් නුවණ ඇති වන බව ද

සඳහන් කර ඇත.

මෙලෙස සත්ත්වයාගේ ජීවන ක්‍රියාවලියට කර්මය සුවිශේෂී බලපෑමක් සිදු කරන නමුදු කර්මයෙන් සියල්ල සිදුවේ ය යන්නක් බුදුදහමින් නොකියැවේ. එහි දී ලෝකයේ සජීවී - අජීවී සියල්ල සිදුවන නියාම ධර්ම පහක් හඳුන්වා දී ඇත. එනම් උතු නියාම, බීජ නියාම, කම්ම නියාම, ධම්ම නියාම, චිත්ත නියාම වශයෙනි. කර්මය යනු මෙම නියාම ධර්ම පහෙන් එකක් පමණි. තවද සත්ත්වයන්ට සැපදුක් අත්විඳීමට හේතු අටක් පිළිබඳව සංයුක්ත නිකායෙහි මොළිය සීවක සූත්‍රයෙහි (සං.නි. iv, 436 පිට) දක්වේ. එනම්: වාතය, පිත, සෙම, සන්නිපාතය (තුන්දොස් එක්වීම), සාතු වෙනස්වීම, විෂම හැසිරීම, උපක්‍රම, බලවත් අකුසල කර්මයන්හි විපාක වශයෙනි. මෙම හේතු අට අතුරින් සැපදුක් ජනිත වීමට හේතුවන කරුණක් ලෙස කර්මය දක්වා ඇති අතර එය එක ම හේතුව නොව එක් හේතුවක් පමණක් බව ද වටහා ගත යුතුව ඇත. ගිරිමානන්ද සූත්‍රයෙහි (අ.නි. vi, 198 පිට) රෝග හටගැනීමට හේතු වශයෙන් ද මෙම කරුණු අට එලෙසින් ම දක්වේ. එයින් ද පැහැදිලි වන්නේ රෝගපීඩා ඇතිවීමට බලපාන කරුණු අතර කර්මය එක් කරුණක් පමණක් බවයි.

කර්මය තෙවැදෑරුම් වශයෙන් බුදුසමයෙහි විස්තර වේ. එනම් කාය කර්ම, වචි කර්ම හා මනෝ කර්ම වශයෙනි. බුදුරදුන් සමයෙහි ඇතැම් ආගම්වල මෙය කාය දණ්ඩ, වචි දණ්ඩ මනෝ දණ්ඩ වශයෙන් විග්‍රහය කොට තිබුණි. බුදුරජාණන් වහන්සේ 'දණ්ඩ' යන්න බැහැර කොට ඒ වෙනුවට 'කම්ම' (කර්ම) යන්න හඳුන්වා දුන් අතර මෙම කර්මත්‍රය අතුරින් මනෝ කර්මය වඩාත් ප්‍රබල බව දීඝතපස්සී නම් ජෛන තැනැත්තාට දේශනා කළහ (*ඉමෙසං බො තපස්සී තිණ්ණං කම්මානං..... මනොකම්මං මහාසාවජ්ජනරං පඤ්ඤාපෙම් පාපස්ස කම්මස්ස කිරියාය පාපස්ස කම්මස්ස පවත්නතියා, නො තථා කායකම්මං නො තථා වචිකම්මං*, ම.නි.i). ඇතැම් කායික හා වාචසික ක්‍රියාවන්ට වඩා මනෝ කර්මය බලවත් බවත් එහි ප්‍රතිඵල වශයෙන් ඇතැමුන් ලොවට මහත් අනර්ථයන් සිදු කළ බවත් ධර්මයෙහි දක්වේ. තව ද සත්ත්වයා සිදු කරන සියලු ක්‍රියාවන්ට මනස ප්‍රධාන වන බව ද අවධාරණය කොට තිබේ. පුදුෂ්ඨ වූ සිතින් යුතු ව කරන ක්‍රියා හා කතා තුළින් ගොනා පිටුපස එන රිය සක මෙන් (*වක්කං'ව වහනො පදං*) සත්ත්වයාට දුක් විඳීමට සිදු වන බවත්, ප්‍රසන්න සිතින් යුතු ව කරන ක්‍රියා හා කතා තුළින් තමා පිටුපස එන ඡායාව මෙන් (*ඡායා'ව අනපායිනී*) සත්ත්වයාට සැප විඳීමට හැකි වන බවත් ධම්මපදයෙහි සඳහන් වේ (ධ.ප. යමක වග්ග, 1-2 ගාථා).

තවද අහසෙහි සිටියත් මුහුද මැද සිටියත් පර්වත කුහරයක සිටියත් ලොව කොතැන සිටියත් කර්මයෙන් ලැබෙන විපාකයෙන් නොමිදිය හැකි බව සඳහන් වේ.

**න අන්තලික්කේ න සමුද්දමජ්ඣේ න පබ්බතානං විවරං පච්ඡස්ස,
න විජ්ජති සො ජගතිජපදෙසෙ යත්ථට්ඨිතං මුඤ්ඤෙව්ය් පාපකම්මා. (ධ.ප.)**

බුදුදහමෙහි සඳහන් බොහෝ ඉගැන්වීම්වලට කර්මය ඇතුළත් ව තිබේ. ඒ අතර පුනර්භවය, පටිච්චසමුප්පාදය, ස්කන්ධ විග්‍රහය, කුසල අකුසල විග්‍රහය, නාම රූප, සතර ආහාර, ආයතන, ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය, චතුරාර්ය සත්‍යය, නිවන ප්‍රධාන ය. පුනර්භවයට හේතුවන ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය සමඟ කර්මය සම්බන්ධ ව පවතී. පටිච්චසමුප්පාදයෙහි සංඛාර නමින් දැක්වෙන්නේ කර්මයයි. ඊට අනුව සත්ත්වයා කර්ම සිදුකරන්නේ අවිද්‍යාව නිසයි. පංචඋපාදානස්කන්ධ විග්‍රහයෙහි සංඛාර ස්කන්ධයට කර්මය ඇතුළත් වේ. 'කුසල - අකුසල' සත්ත්වයා විසින් සිදු කරනු ලබන කර්මය දෙකට බෙදා තිබේ. නාම රූප විග්‍රහයෙහි ලා එය 'නාම' යටතට ඇතුළත් වේ. සතර ආහාරයෙහිලා මනෝ සංචේතනාහාරය යටතට ගැනේ. ආයතන විග්‍රහයෙහි ලා බාහිර ආයතන වන රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, ස්පර්ශ, ධර්ම ඇසුරින් සංචේතනය ක්‍රියාත්මක වේ. ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය වූ කලී කර්මක්ෂය කිරීමේ ආර්ය මාර්ගයයි. එහි සම්මා දිට්ඨියෙහි විශේෂයෙන් කර්මය පිළිබඳව දැක්වේ. ඉහත දැක්වූ පරිදි සම්මාදිට්ඨිය වූ කලී දෙවැදෑරුම් ය. එනම් සාශ්‍රව වූ පුණ්‍යාභාගීය සංඛ්‍යාත කර්මඵල ඇදහීම පිළිබඳ ලෞකික සම්මා දිට්ඨිය හා චතුසව්ව සම්මාදිට්ඨි නම් වූ ලෝකෝත්තර සම්මා දිට්ඨියයි. මින් පළමුවැන්නෙන් කියැවෙන්නේ කර්මස්සකතා සම්මාදිට්ඨියයි. එනම්, දුන් දෙයෙහි විපාක ඇත, යාගයෙහි විපාක ඇත..., ආදී වශයෙන් දැක්වෙන කර්මඵල විශ්වාස කිරීම් වශයෙන් පවත්නා සම්මාදිට්ඨිය මීට අයත් ය.

සත්ත්වයා මිථ්‍යා දෘෂ්ටියෙන් මුදවා සම්මා දිට්ඨියෙහි පිහිටුවාලීම සඳහා බුදුදහම නිබඳ ව අනුශාසනා කරනු දක්නට ලැබේ. ඒ සඳහා දේශිත අනුශාසනා පෙළ දහමෙහි නිතර හමුවේ. යහපත කරන්නාට යහපත් ප්‍රතිඵල ද, අයහපත කරන්නාට අයහපත් ප්‍රතිඵල ද අත්විඳීමට සිදුවන බව බුදුසමය අවධාරණය කරයි (*කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං - පාපකාරී ච පාපාකං*, ඉසයොසමුද්දක සූත්‍රය, සං.නි.i, 404 පිට). වජ්‍රන්තේ යම් බ්‍රහ්මයක් ද ඵල වශයෙන් ලැබෙන්නේ ඊට සමාන ඵලයි. එමෙන් ම කරන කර්මයන්ට අනුරූප ව ප්‍රතිඵල ලැබේ (*යාදිසං චපතෙ බ්‍රහ්මං - තාදිසං හරතෙ ඵලං*). තවද කර්මය නිසා ලෝකය පවත්නා බවත් කර්මය නිසා ප්‍රජාව ජීවත් වන බවත් ගමන් කරන රථයක රෝදය නොගැළවී තබන කඩ ඇණය ලෙසින් සත්ත්වයා කර්මයට බැඳී පවත්නා බව ද සඳහන් වේ.

**කම්මනා චත්තති ලොකො - කම්මනා චත්තති පජා,
කම්මනිබන්ධනා සත්තා - රථස්සානීච යායතො.**

(සු.නි. වාසෙට්ඨ සූත්ත, 657 ගාථාව)

මෙබඳු තත්ත්වයක් මත කයින්, වදනින්, සිතින් කර්ම කිරීමේ දී යළි යළිත් නුවණින් විමසා බලා එය සිදු කරන ලෙස පෙළ දහමෙහි නිතර අවධාරණය කර ඇත (අම්බලට්ඨික රාහුලොවාද සූත්ත, ම.නි. ii, 132 පිටුව). එහි දී යහපතෙහි යෙදෙන ලෙසත් අයහපතින් මිදෙන ලෙසත් දැක්වේ (*අභිත්ථරෙථ කල්‍යාණෙ - පාපා චිත්තං නිවාරයෙ*). දරුවන් හදන දෙමාපියන් විසින් දරුවනට සිදු කළ යුතු යුතුකම් අතර ද පළමුවෙන් ම සඳහන් වන්නේ තම දරුවන් පාපයෙන් මුදවා යහපතෙහි යොදවන ලෙසයි (*පාපා නිවාරෙත්ති, කල්‍යාණෙ නිවෙසෙත්ති*, සිගාල සූත්ත, දී.නි.).

අයහපතින් මිඳීම හා යහපතෙහි යෙදීම සඳහා වූ මෙම අනුශාසනාව වූ කලී අප ගෞතම බුදුරදුන්ගේ පමණක් නොව ලොව පහළ වන සියලු බුදුවරුන්ගේ අනුශාසනාවයි.

**සබ්බපාපස්ස අකරණං - කුසලස්ස උපසම්පදා,
සචිත්තපරියොදපනං - එතං බුද්ධානසාසනං. (ධ.ප.)**

යමකු වසලයකු හෝ බ්‍රාහ්මණයකු විමට බලපාන ප්‍රධාන සාධක වනුයේ ඔහු විසින් කරනු ලබන කර්මයේ ස්වභාවයයි.

**න ජව්වා වසලො හොති - න ජව්වා හොති බ්‍රාහ්මණො,
කම්මනා වසලො හොති - කම්මනා හොති බ්‍රාහ්මණො.**
(සු.නි., 653 ගා., වසල සුත්ත)

යමකු පෙර පින් කර ඇති බව (පුබ්බෙ ව කතපුඤ්ඤතා, සු.නි. මංගල සුත්ත) දෙලොව අභිවාද්ධිදායී මංගල කරුණක් ලෙස දැක්වේ. මෙබඳු ස්වභාවයෙන් යුතු කර්මයට සුළු වුවකැයි අවමන් නොකරන ලෙස (මාවමඤ්ඤෙථ පුඤ්ඤස්ස න මං තං ආගමීස්සති) ද බුදුසමය අවධාරණය කරයි. පාප කර්ම ඉන් මිදී සැඟවිය හැකි තැනක් මිහිපිට කිසිදු තැනක නැති බව සඳහන් වේ (න විජ්ජති සො ජගතිජ්ජදෙසො යත්ථට්ඨිතො මුඤ්ඤෙය්‍ය පාපකම්මා, ධ.ප. 127 ගාථාව).

📖 විපාකයන්හි ස්වභාවය අනුව කර්මය කොටස් හතරකට බෙදේ. එනම්,

1. කණ්හං කණ්හවිපාකං :-
කළ විපාක ඇති කළ කර්ම - (සතර අපායන්හි දුක් විඳීමට හේතුවන කර්ම)
2. සුක්කං සුක්කවිපාකං :-
සුදු විපාක ඇති සුදු කර්ම - (සදෙව් ලොව, බඹලොව ඉපදීමට හේතුවන කර්ම)
3. කණ්හසුක්කං කණ්හසුක්කවිපාකං :-
කළ සහ සුදු යන මිශ්‍ර විපාක ජනිතවන කර්ම (මිනිස් ලොව ඉපදීමට හේතුවන කර්ම)
4. අකණ්හඅසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකං :-
කළ ද නොවූ සුදු ද නොවූ විපාක දෙන කළ ද නොවූ සුදු ද නොවූ කර්ම
(නිවන සඳහා හේතු වන කර්ම)

📖 විපාක දෙන කාලය අනුව කර්මය කොටස් හතරකට බෙදේ. එනම්,

1. දිට්ඨධම්මවේදනීය කම්ම - මෙලොව දී ම විපාක දෙන කර්ම
2. උපපජ්ජවේදනීය කම්ම - දෙවන භවයෙහි දී අනිවාර්යයෙන් විපාක දෙන කර්ම
3. අපරාපරියවේදනීය කම්ම - රහත් භාවය දක්වා කවර භවයක හෝ විපාක දෙන කර්ම
4. අහොසි කර්ම - විපාක විඳීමට අවස්ථාවක් නොලැබ අහෝසි වන කර්ම

📖 විපාක දෙන ආකාරය අනුව ද කර්මය කොටස් හතරකට බෙදේ. එනම්,

1. ගරුක කම්ම - දෙවන භවයෙහි අනිවාර්යයෙන් විපාක දෙන බලවත් කර්ම
(කුසල - ධ්‍යාන, මාර්ගඵල, අකුසල - පංචානන්තරිය කර්ම, නියත මිථ්‍යා දෘෂ්ටිය)
2. ආසන්න කම්ම - මරණාසන්න මොහොතෙහි සිදු කරන ලද කර්ම
3. ආවිණ්ණ කම්ම - නිතර පුරුදු පුහුණු කරන ලද කර්ම
4. කටත්තා කම්ම - කලාතුරකින් / අහම්බෙන් සිදුකරන ලද කර්ම

📖 කර්මය කෘත්‍ය වශයෙන් සතරාකාර වේ. එනම්,

- 1. ජනක කම්ම - ප්‍රතිසන්ධිය ලබා දෙන කර්ම
- 2. උපස්ථම්භක කම්ම - ප්‍රතිසන්ධිය ලබා දුන් පසු ඊට උපකාරවත් වන කර්ම
- 3. උපපීඩක කම්ම - ප්‍රතිසන්ධිය ලබාදුන් පසු ඊට බාධා කරන / එය දුර්වල කරන කර්ම
- 4. උපසාකක කම්ම - ජනක කර්ම ශක්තිය සහමුලින් ම නැති කරන කර්ම

📖 කර්මය විපාක දෙන ස්ථාන (භූමි) වශයෙන් සිව්වැදෑරුම් වේ. එනම්,

1. අපාය භූමි - සිව් අපා - (නරක , තිරිසන්, ප්‍රේත, අසුර)

2. කමාවචර සුගති භූමි- සදෙව් ලොව
(වාතුම්මහාරාජිකය, තාවතිංසය, යාමය, තුසිතය, නිම්මානරතිය, පරනිම්මිත, වසවත්ති)

3. රූපාවචර භූමි - රූපාවචර බ්‍රහ්මලොව 16
(බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජ, බ්‍රහ්මපුරොහිත, මහාබ්‍රහ්මය, පරිත්තාහ, අප්පමාණාහ, අහස්සර, පරිත්තසුහ, අප්පමාණසුහ, සුහකිණ්ණ, වෙහප්ඵලා, අසඤ්ඤාතස්ස, සුද්ධාවාස (අවිහ, අතප්ප, සුදස්ස, සුදස්සී, අකණ්ට්ඨක)

4. අරූපාවචර භූමි - අරූපාවචර බ්‍රහ්මලොව සතර
(අකාසානඤ්චායතනය, විඤ්ඤාණඤ්චායතනය, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය, නොවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය)

📖 මරණය සිදු විය හැකි ආකාර සතර

- 1. අයුක්ඛය - ආයුෂ නිමා වීමෙන් සිදු වන මරණ
- 2. කම්මක්ඛය - කර්මය නිමාවීමෙන් සිදු වන මරණ
- 3. උභයක්ඛය - ආයුෂ සහ කර්මය එක විට නිමාවීමෙන් සිදු වන මරණ
- 4. උපච්ඡේදක - ආයුෂ සහ කර්මය යන දෙක ම තිබිය දී හදිසියේ සිදුවන මරණ

📖 සතර ප්‍රතිසන්ධි

- 1. අපාය ප්‍රතිසන්ධි
- 2. කාමසුගති ප්‍රතිසන්ධි
- 3. රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධි
- 4. අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධි

📖 අකුසල කර්මය යටපත් වන සම්පත්ති සතරකි. එනම්,

- 1. ගති සම්පත්ති (උපත)
- 2. උපධි සම්පත්ති (රූ සපුච)
- 3. කාල සම්පත්ති (කාලය)
- 4. පයෝග සම්පත්ති (උත්සාහය)

කුසල කර්මය යටපත් වන විපත්ති සතරකි. එනම්,

- 1. ගති විපත්ති
- 2. උපධි විපත්ති
- 3. කාල විපත්ති
- 4. පයෝග විපත්ති

කම්මසරික්කතාව :

කම්මසරික්කතාව යනු කරනු ලබන කර්මයන්ට අනුරූප ව විපාක ලැබේ ය යන්නයි. බුදුදහමෙහි මීට අදාළ ඉගැන්වීම් නිතර දක්නට ලැබේ. ඉහත සඳහන් බොහෝ කරුණු ඊට දෙස් දෙයි. ඊට තවත් උදාහරණ කීපයක් මෙසේ දැක්විය හැකි ය.

- අන්තදො බලදො හොති - වණ්ණදො හොති වත්ථදො
- යානදො සුඛදො හොති - දීපදො හොති වක්ඛුදො
- සො ච සබ්බදදො හොති - යො දදාති උපස්සයං
- අමතං දදො ච සො හොති - යො ධම්මනුසාසති (සං.නි. 1,)

(ආහාර දෙන්නේ බලය දෙන්නේ වෙයි. වස්ත්‍ර දෙන්නේ වර්ණය දුන්නා වේ. යාන - වාහන දෙන්නේ සැපය දෙන්නේ වේ. පහන් ආලෝකය දෙන්නේ ඇස් දෙන්නේ වේ. යමෙක් නිවසක් දෙන්නේ ද ඔහු සියල්ල දෙන්නේ වේ. යමෙක් ධර්මයෙන් අනුශාසනා කෙරේ ද ඔහු අමාත්‍යය දෙන්නේ වේ.)

කර්මානුරූප ව සසර උපත සිදුවන ආකාරය ද ධර්මයෙහි පැහැදිලි ව විස්තර වේ.

- ගබ්භමෙකෙ උප්පජ්ජන්ති - නිරයං පාපකම්මිනො,
- සග්ගං සුගතිනො යන්ති - පරිනිබ්බන්ති අනාසවා

(ධ.ප. පාපාවග්ග, 11 ගාථාව)

(ඇතැමෙක් මව්කුසින් උපදින අතර පව් කළ අය නිරයට යති. පින් කළවුන් ස්වර්ගයට යන අතර ආශ්‍රව රහිත වූවෝ පිරිනිවන් පාති.)

තවද පව් කරන්නා මෙලොවත් පරලොවත් තැවෙන බවත් දෙලොව ම තැවෙන බවත් (පාපකාරී උභයත්ථ තප්පති, ධ.ප.) සඳහන් වේ. පින් කරන්නා මෙලොවත් පරලොවත් සතුටුවන බවත් දෙලොව ම සතුටු වන බවත් දැක්වේ (කතපුඤ්ඤො උභයත්ථ නන්දති, ධ.ප.). මෙබඳු ස්වභාවයෙන් යුක්ත කර්ම කුලින් ජනිත වන කර්ම ඵලය ක්ෂණික නොලැබෙන බවත් එය කල් යාමෙන් විපාක ලැබෙන බවත් දක්වා ඇත්තේ මෙසේ ය.

- න හි පාපං කතං කම්මං - සජ්ජු ඛිරංව මුච්චති,
- ඛිභං තං බාලමන්චෙති - හස්මච්ඡන්තොව පාවකො. (ධ.ප.)

(කළා වූ පාප කර්මය දෙනගේ තනය ඇල්ලූ විගස කිරී නික්මෙන්නාක් මෙන් එකෙණෙහි ම විපාක නොදෙයි. එය ඔහු දවමින් ගිනි අඟුරක් මෙන් ඔහු පසුපස ගමන් කරයි.)

මෙබඳු තත්ත්වයක් මත සියලු පාපයන්ගෙන් මිදෙන ලෙසත් (සබ්බපාපස්ස අකරණං) පව් සුළු කොට අවමන් නොකරන ලෙසත් (මාවමඤ්ඤෙථ පාපස්ස) පිනට කැමැත්තක් ඇති කරගන්නා ලෙසත් (තමිහි ඡන්දං කයිරාථ, ධ.ප.) පිනට බිය නොවන ලෙසත් (මා පුඤ්ඤස්ස හායී, මා පුඤ්ඤස්සහායී සුත්ත, ඉතිවුත්තක පාළි) ඊට හේතු පින වනාහි සැපතට නමක් වන නිසා (සුඛො පුඤ්ඤස්ස වුච්චයො) බවත් දැක්වේ.

කර්මයට විපාක ලැබෙන බව බුදුසමය සඳහන් කළ ද යම් දෙදෙනකු කරන කර්ම සමාන වුව ද ඊට විපාක වශයෙන් ඔවුන් දෙදෙනාට ලැබෙන ඵලය වෙනස් විය හැකි ය. ලෝණඵල සූත්‍රයෙහි මීට නිදසුනක් ඉදිරිපත් වේ. සමාන අකුසල කර්ම කරන පුද්ගලයන් දෙදෙනෙක් සිටිති. ඊට විපාක වශයෙන් එක් අයෙක් අපාගත වෙයි. එසේ වුව ද අනෙක් තැනැත්තා එලෙස අපාගත නොවේ. මීට හේතුව කුමක් දැයි බුදුරදුන් වෙතින් ඇසූ පැනයට උන් වහන්සේගේ පිළිතුර ප්‍රකාශ වූයේ උපමාවකට අනුව ය. සමාන ලුණු කැට දෙකක් ගෙන ඉන් එකක් කුඩා වතුර වීදුරුවකට ද අනෙක් ගඟකට ද දමා දියවෙන්නට ඉඩ සැලසුව හොත් වීදුරුවෙහි ජලය ලුණු රස වන අතර ගඟෙහි වතුරෙහි වෙනසක් නොමැත. වීදුරුවෙහි ජලය ලුණු රස වන්නාක් මෙන් ඇතැමුන් කරන අකුසල කර්ම තුළින් ජනිත වන විපාක නිසා ඔවුන් අපාගත වන අතර තවත් අය ගඟට දැමූ ලුණු කැට තුළින් ගඟෙහි ජලයට වෙනසක් නොවන්නාක් මෙන් අපාගත නොවී සුගතිගාමී වෙති. ඇතැමෙක් දුගතිගාමී වන්නේ ඔවුන් තුළ පවත්නා කුසලය බලවත් නොවීම නිසා ය. තවෙකෙක් එබඳු ම අකුසලයක් කොට ද සුගතිගාමී වන්නේ ඔවුන් තුළ ඊට වඩා බලවත් කුසල ධර්ම පවත්නා හෙයිනි.

පුද්ගලයා සිදු කරන කුසලාකුසල කර්මයන්ට අනුරූපව විපාක විදීම පිළිබඳ අනුශාසනා බුදුසමයෙහි නිතර දක්නට ලැබෙන හෙයින් මෙලෙස **කම්මසරික්කතාවක්** පිළිබඳ ව පසුකාලීන සාකච්ඡාවට භාජනය විය. එසේ වුව ද **මහාකම්මවිභංග සූත්‍රයට** අනුව මෙකී අනුපිළිවෙළ වෙනස් වන අවස්ථා ද පවත්නා බව බුදුසමය අවධාරණය කරයි. ඒ අනුව කර්මයට අනුව විපාක දෙන ආකාර සතරකි. එනම්,

- 1. අකුසල් කොට දුගතිගාමී වීම - **අභබ්බං අභබ්බාසං**
- 2. අකුසල් කොට සුගතිගාමී වීම - **අභබ්බං භබ්බාසං**
- 3. කුසල් කොට සුගතිගාමී වීම - **භබ්බං භබ්බාසං**
- 4. කුසල් කොට දුගතිගාමී වීම - **භබ්බං අභබ්බාසං**

(මහාකම්මවිභංග සූත්‍ර, ම.නි. iii)

මෙලෙස සිදු වීමට හේතු වන කරුණු එම සූත්‍රයෙහි වැඩිදුරටත් වේ. එබැවින් **කම්මසරික්කතාව** ඒ අයුරින් ම සිදු නොවන අවස්ථා ද ඇති බව අප විසින් වටහා ගත යුතු ව ඇත.

‘එලූපජීවී පුග්ගල සූත්‍රයට’ අනුව සත්ත්වයා ජීවත් වන හේතු හතරක් දැක්වේ. එනම්,

- 1. **කම්මඑලූපජීවී** - කර්ම විපාක නිසා ම ජීවත් වන්නෝ
- 2. **උට්ඨානඑලූපජීවී** - විර්යය නිසා ම ජීවත් වන්නෝ
- 3. **කම්මඋට්ඨානඑලූපජීවී** - කර්මය ද විර්යය ද නිසා ජීවත් වන්නෝ
- 4. **නෙවකම්ම න උට්ඨානඑලූපජීවී** - කර්මයවත් විර්යයවත් නැති ව ජීවත් වන්නෝ

කම්මනිදාන සූත්‍රයට අනුව කර්මක්ෂය කිරීම සම්බන්ධ ව සඳහන් වේ.

‘ලෝභ, දෝස, මෝහ චේතනා මුල් වී හටගන්නා කර්ම අකුසල නම් වේ. එම කර්ම සාවද්‍යයි, ඒ කර්මවලට දුක් විපාක විදීමට සිදු වේ. මෙම කර්ම ‘කර්මසමුදය’ (හටගැනීම) පිණිස පවතී. මේ කර්ම කර්ම නිරෝධය පිණිස හේතු නොවේ.’ ‘අලෝභ, අදෝස, අමෝහ චේතනා මුල් වී හටගන්නා කර්ම කුසලයි. ඒ කර්ම නිරවද්‍යයි වන අතර සැප විපාක ගෙන දේ. එම කර්ම ‘කර්මනිරෝධය’ පිණිස හේතු වේ. ඒ කර්ම කර්ම සමුදය පිණිස හේතු නොවේ.’

මෙම සූත්‍රයෙන් ප්‍රකට වන ප්‍රධාන අදහස නම් යළි කර්ම හට ගැනීමට හේතු වන කර්ම මෙන් ම යළි කර්ම හට නොගැනීමට ද හේතු වන කර්ම පවත්නා බවයි. බුදුසමයෙන් විශේෂයෙන් අවධාරණය කෙරෙන්නේ කර්මක්ෂය කිරීම් සංඛ්‍යාත කර්ම සඳහායි. එනම් නිවන සඳහා හේතු වන කුසල කර්ම කිරීමට මග පෙන්වීමයි. මෙය බුදුදහමට පමණක් සුවිශේෂී වූ ඉගැන්වීමකි. යෝනිසොමනසිකාරය අනුව නාමරූප ධර්ම පිළිබඳ ව නුවණින් විමසා බලා නිවැරදි කුසල ක්‍රියාවන්හි යෙදීමේ හැකියාව මිනිසා සතුව පවතී. චේතනාත්මක ව ක්‍රියා කිරීමේ හැකියාව පුද්ගලයා සතු ව පවත්නා බව බුදුරජාණන් වහන්සේ අවධාරණය කරන හෙයින් උන් වහන්සේ කර්මවාදී හා ක්‍රියාවාදී බව සඳහන් වේ (**සමණො ධ්‍රැ භො ගොතමො කම්මවාදී කිරියවාදී**, ම.නි. ii)

නිබ්බේධික පරියාය සූත්‍රයෙහි කර්මය පිළිබඳ විධිමත් විස්තරයක් ඇතුළත් වේ. ඊට අනුව කර්මය තේමා කොට ප්‍රශ්න හයක් මතුකොට ඊට පිළිතුරු සැපයේ. මෙහිදී කර්මය යනුවෙන් දැක්වෙන්නේ සංචේතනාවයි. කර්මයේ නිදානය වශයෙන් සඳහන් වන්නේ ස්ඵර්ශයයි (**ඵස්සො භික්ඛවෙ කම්මානං නිදාන සම්භවො**). කර්මයේ නිරෝධය ස්ඵර්ශ නිරෝධයයි (**ඵස්සනිරොධො භික්ඛවෙ කම්මානං නිරොධො**). එබඳු වූ කර්මය නිරෝධ කරන මාර්ගය ලෙස පෙන්වුම් කර ඇත්තේ ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි (**අයමෙව අරියො අට්ඨංගිකො මග්ගො කම්මනිරොධගාමීනී පටිපදා**)

කර්මයන්ට අනුරූප ව විපාක ලැබීමක් දක්නට ලැබුණ ද බුදුසමයට අනුව කර්මය කරන්නෙක් හෝ එහි ඵල විදින්නෙක් හෝ නොමැත. හුදෙක් පවත්නේ ශුද්ධ ධර්ම පමණි.

කම්මස්සකාරකො නන්ථී	- විපාකස්ස ඵ වේදනා,
සුද්ධධම්මො පවත්තන්ති	- එවෙනං සම්මදස්සනං.

සත්ත්වය කර්මය දායාද කොට කර්මය ස්වකීය කොට ඇත්තේ නමුදු කර්ම වක්‍රයට ම නතු වී එහි වහලෙකු සේ හිර කොට තැබීමට බුදුසමය උත්සාහ නොකරයි. කර්මය අභිබවා ගොස් කර්මක්ෂය කිරීමේ මාර්ගය බුදුසමයෙහි පැහැදිලි ව දේශනා කොට ඇත. බුදුදහමේ මූලික ඉලක්කය කර්මක්ෂය කොට සත්ත්වයා සසර දුකින් නිදහස් කරවීමයි. සත්ත්වයාට විමුක්තිය ලද හැක්කේ කර්ම බන්ධනයෙන් නිදහස් වීමෙනි. බෝසතුන් මෙලොව උපත ලද මොහොතෙහි ‘මේ මාගේ අවසන් ජාතිය බවත් නැවත භවයක් නැති බවත්’ (**අයමන්තිමා ජාති නන්ථීදානි පුනඛ්භවො**) ප්‍රකාශ කළේ මෙකී කර්මක්ෂය කිරීම අරභයා ය.

ඒ සඳහා විචේකනිස්සිත ව විරාගනිස්සිත ව නිරොධනිස්සිත ව නිවනට බර ව සත්ත බොජ්ඣංග ධර්ම වඩා තෘෂ්ණාව ක්ෂය කළ යුතු ව පවතී. තෘෂ්ණාව ප්‍රහීණ වීමෙන් කර්මක්ෂය වන අතර කර්මක්ෂය වීමෙන් දුක් ප්‍රහීණ වේ. තෘෂ්ණාව ක්ෂය කිරීමෙන් දුඃඛක්ෂය වන අතර දුඃඛක්ෂය කිරීමෙන් කර්මක්ෂය වන බව බය සූත්‍රයෙහි දැක්වේ (**තණ්හාය පහානා කම්මං පභීයති. කම්මස්ස පහානා දුක්ඛං පභීයති. තණ්හක්ඛයා කම්මක්ඛයො. කම්මක්ඛයා දුක්ඛක්ඛයොති**, සං.නි. v (1), 176 පිට). මෙලෙස තෘෂ්ණාව දුරු කිරීමෙන් කර්මක්ෂය කළ යුතු බව බුදුසමයෙහි අනුශාසනාවයි.

1. කම්ම :

සම්මාදිට්ඨී සූත්‍රයෙහි දැක්වෙන පරිදි කුසලාකුසල කර්ම හා ඒවායේ මූලයන් පිළිබඳ මනා අවබෝධයක් ලැබීමෙන් සම්මාදිට්ඨීය වැඩිදියුණු වී තම දෘෂ්ටිය සෘජු වී ධර්මයෙහි නොසෙල්වෙන ප්‍රසාදයට පත් ව සද්ධර්මයට පැමිණීමේ අවස්ථාව උදාවේ. කුසල යනු ප්‍රාණඝාතයෙන් වෙන්වීම ආදී වූ දස කුසලයන් ය. කුසල මූල යනු අලෝභ, අද්වේෂ, අමෝහ යන තුනයි. අකුසල යනු ප්‍රාණඝාත, සොරකම ආදී දස අකුසලයන් ය. අකුසල මූල යනු ලෝභ, ද්වේෂ, මෝහ යන තුනයි. ඉහත දැක්වූ පරිදි කර්මය පිළිබඳ මනා අවබෝධයක් ඇති කර ගැනීම හේතුවෙන් සම්මා දිට්ඨීය

උපදවා ගෙන මෙම සම්බුද්ධ ශාසනයෙන් එල නෙළා ගනිමින් දුකෙන් නිදහස් වීමේ අවස්ථාව උදාවේ.

ධර්ම ශ්‍රවණය හා යෝනිසෝ මනසිකාරය තුළින් කම්මස්සකතා සම්මාදිට්ඨිය ඇති කර ගෙන තම දුක්ම ඍජු කර ගත් තැනැත්තා ඉන් නොනැවතී තවදුරටත් ප්‍රඥාවෙන් දියුණු වීම් වශයෙන් ආර්ය වූ, අනාශ්‍රව වූ, නිවන් මගට අංගයක් වූ, ලෝකෝත්තර සම්මාදිට්ඨිය ලැබීම සඳහා අප්‍රමාදීව කටයුතු සම්පාදනය කර ගනී. තව දුරටත් කළ්‍යාණ මිත්‍ර ආශ්‍රය, සද්ධර්මශ්‍රවණය, යෝනිසෝ මනසිකාරය, ධර්මානුධර්ම ප්‍රතිපදාව යන අංග සම්පූර්ණ කර ගනී.

සැරියුත් මාහිමියන් වහන්සේ මෙහිදී කර්මය ගැන අවබෝධය ලබා ගැනීමට අමතරව සම්මා දිට්ඨිය ලබාගත හැකි තවත් ක්‍රම 15ක් විස්තර කර තිබේ. ඒ සඳහා කුසලාකුසල හා එහි මූලයන් පිළිබඳ දැනගැනීමට අමතරව ආහාරය, දුක, ජරාමරණ, ජාති, භව, උපාදාන, තණ්හා, වේදනා, එස්ස, සලායතන, නාමරූප, විඤ්ඤාණ, සංඛාර, අවිද්‍යා, ආසව යන ධර්මතා පිළිබඳ මනා අවබෝධයක් ඇති කර ගැනීමෙන් ද තම දෘෂ්ටිය ඍජු වී ධර්මයෙහි නොපෙළවෙන ප්‍රසාදයට පත් ව සද්ධර්මයට පැමිණීමේ අවස්ථාව උදාවේ.

2. ආහාර:

ආහාර සතරාකාර වේ. එනම්, කබලිංකාර ආහාර, එස්සාහාර, විඤ්ඤාණාහාර, මනෝ සංචේතනාහාර යන සතර ආහාරයන් ය. කබලිංකාර ආහාර යනු බත්, ව්‍යඤ්ජන, පළතුරු ආදියෙන් පෝෂණය වූ අප පරිහරණය කරන භෞතික ශරීරයයි. බත්, ව්‍යඤ්ජනවලින් නිර්මාණය වූ මෙම සිරුර අප 'මගේ ශරීරය' නැත්නම් 'මම' කියා දැඩිව ගෙන සිටිය ද මෙය තවදුරටත් කබලිංකාර ආහාරයක් ම මිස වෙන අනෙකක් නොවේ. එම නිසා මෙම ශරීරය ඕනෑම අවස්ථාවක තවත් සතකුට ආහාරයක් වීමේ හැකියාව පවතී. දැනටමත් බොහෝ සත්වයන් මෙම සිරුර ඇසුරු කොට එහි ඇතුළත හා පිටත ජීවත් වෙති. එස්සාහාර යනු ඇස, කන, නාසය ආදි ඉන්ද්‍රිය රූප, ශබ්ද, ගන්ධාදි අරමුණු හා එක්වීම් වශයෙන් අප ජීවත් වීමේදී අරමුණු රස විඳ ගැනීම් වශයෙන් ගන්නා ආහාරයි. මෙය ද අප මොහොතක් පාසා ආහාර වශයෙන් ගනිමින් සිටිමු. විඤ්ඤාණාහාර යනු වක්ඛු විඤ්ඤාණ, සෝක විඤ්ඤාණ ආදි රූප, ශබ්දාදි අරමුණු ගැටීම් හේතුවෙන් හටගන්නා සිත් ය. මෙම සිත් ද ආහාරයක් වශයෙන් අප ජීවිතය පවත්වා ගැනීමට උපකාරවත් වේ. මනෝ සංචේතනාහාර යනු සිතිවිලි හෙවත් චේතනාවන් ය. එනම් ඇස, කන ආදි ඉන්ද්‍රිය මගින් ගන්නා රූප, ශබ්දාදි අරමුණු ගැනීම් වශයෙන් පහළ වන රූප සංචේතනා, සද්ද සංචේතනා, ගන්ධ සංචේතනා වශයෙන් හටගන්නා සිතිවිලි ය. මේවා නිරතුරුව හටගනිමින් නිරුද්ධ වෙමින් අපගේ ජීවිතයට ආහාර මෙන් උපකාරවත් වේ. මෙම ආහාර සතර ම අප ආශාවෙන් තමා වෙත ගනු ලබන්නේ තෘෂ්ණාව හේතුවෙනි. එනම් ආහාරයට හේතුව තෘෂ්ණාවයි. මෙම ආහාරවලට ඇති ආශාව දුරු කිරීමට නම් තෘෂ්ණාව දුරු කළ යුතු ය. ඒ අනුව ආහාරය නැති කිරීම යනු තෘෂ්ණාව නැති කිරීමයි. එම ආහාර නිරෝධ කරන මාවත නම් ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. මෙලෙස අප නිරතුරුව ජීවිතය පරිහරණය කිරීම් වශයෙන් ගන්නා මෙම ආහාර සතරෙහි යථා ස්වභාවය අවබෝධ කර ගැනීම තුළින් ද සම්මා දිට්ඨියට පත් වූයේ දුක්ම පිරිසිදු වූයේ ධර්මයෙහි නොවෙනස්වන ප්‍රසාදයට පත් වූයේ මෙම සද්ධර්මයට පැමිණියේ වේ.

3. සච්ච:

දුක යනු ජාති, ජරාමරණ, ව්‍යාධි, සෝක පරිදේව, ප්‍රිය විප්‍රයෝග, අප්‍රිය සම්ප්‍රයෝග ආදි වශයෙන් අප අත්විඳින දුක්ඛයන් ය. මෙම දුක පංච උපදානාස්කන්ධය තුළ අන්තර්ගත කොට තිබේ. එනම් අප ජීවිතයෙහි කිසියම් අද්දකීමක් ලැබීම යනු රූප, වේදනා, සඤ්ඤා, සංඛාර, විඤ්ඤාණ යන ස්කන්ධ පංචකය ක්ෂණිකව හටගැනීමයි. හටගත් සැණින් කිසිත් ඉතිරි නොවී එම අද්දකීම නිරුද්ධ භාවයට පත් වේ. එහෙත් අප තුළ පවත්නා අවිද්‍යාව හෙවත් නොදැනීම හේතුවෙන් අප ඇසු, දුටු, රසවිඳි දැම එලෙස ම පවතිනවා යන හැඟීමෙන් අප ලැබූ අද්දකීම් නිත්‍ය, සැප,

ආත්ම වශයෙන් ග්‍රහණය කර ගනී. බුදුදහමේ දැක්වෙන සැබෑ දුක මෙයයි. යම් කිසිවකුට මෙම දුක තේරුම් ගැනීමට හැකි වුවහොත් ඔහු සැබෑ දක්ෂයකු ලෙස බුදුදහමින් අගය කෙරේ. පංච උපාදානස්කන්ධ සංඛ්‍යාත දුකට හේතුව කාම, භව, විභව වශයෙන් පවත්නා තෘෂ්ණාවයි. දුක නැති කිරීමට නම් එම තෘෂ්ණාව නැති කළ යුතුව ඇත. ඊට මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි.

4. ජරාමරණ :

ජරාමරණ යනු අප පරිහරණය කරන ශරීරයේ දිරාපත් වීමයි. මහලුවීමයි. ඒ අතර ඇස්, කන්, නාසාදියෙන් ගන්නා රූප, ශබ්දාදී අරමුණු නිසා හටගන්නා පංච උපාදානස්කන්ධය මොහොතක් පාසා බිඳෙන, වැය වන ස්වභාවයයි. මෙලෙස ජරාමරණ ඇති වන්නේ අප ඉපදුණ හේතුවෙනි. මෙම භෞතික ශරීරයේ ඉපදීම පමණක් නොව රූප, වේදනා, සඤ්ඤා, සංඛාර, විඤ්ඤාණ යන ස්කන්ධ පංචකයේ ඉපදීමයි. එම නිසා දුක නැති කිරීමට නම් ඉපදීම හෙවත් ජාති නැති කළ යුතුයි. ජරාමරණ නැති කරන මාවත වන්නේ සම්මාදිට්ඨිය පෙරටුකොට ගත් ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. මෙලෙස ජරාමරණ පිළිබඳ යථා ස්වභාවය අවබෝධ කර ගැනීම හේතුවෙන් ද සම්මා දිට්ඨිය උපදවා ගත හැකි වේ.

5. ජාති:

ජාති යනු අණ්ඩප්, ජලාබුප්, සංසේදප්, ඕපපාතික වශයෙන් සිදුවන සත්ත්වයන්ගේ උපතයි. ඒ අතර විශේෂයෙන් බුදුදහමේ උපත හෙවත් ජාති වශයෙන් දැක්වෙන්නේ අවිද්‍යාවෙන් යුතුව ඇස, කන ආදී ඉන්ද්‍රිය ඇසුරින් හටගන්නා රූප, ශබ්දාදියෙහි පහළවීමයි. ජාති හටගන්නේ භවය (උපතක් පිණිස කර්ම සකස්වීම) හේතුවෙනි. ජාති නිරුද්ධ කිරීමට නම් භවය නැති කළ යුතු ය. එසේ භවය නැති කිරීමට නම් ඊට අදාළ මාවත වන්නේ ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. ජාති හෙවත් ඉපදීමේ සැබෑ තත්ත්වය නුවණින් ධර්මය තුළින් අවබෝධ කර ගැනීම හේතුවෙන් ද සම්මා දිට්ඨිය උපදවා ගෙන සසර දුකින් නිදහස් වීමේ අවකාශ සැලසේ.

6. භව:

භව යනු නැවත උපතක් සඳහා කර්ම සකස්වන ස්වභාවයයි. කාමභව, රූපභව, අරූප භව වශයෙන් දැක්වෙන ත්‍රිවිධ භවයන්හි උපතට හේතුවන අයුරින් පවත්නා මානසික ස්වභාවය මෙමගින් දැක්වේ. අප දැක්ක ඇසු දෑ එලෙස ම පවතී ය යන හැඟීම හේතුවෙන් මෙලෙස භවය හටගනී. නිරුද්ධ වූ ලෝකය නිරුද්ධ වූ බව නොදන්නා ස්වභාවය භව ලෙස දැක්විය හැකිය. භවයට හේතුව උපාදානයයි. භවය නැති කිරීමට උපාදාන නැති කළ යුතු ය. ඊට මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. මෙලෙස භවයත් ඊට හේතුවත් එහි නිරෝධයත් එය නිරෝධ කරන මාවතත් අවබෝධ කර ගැනීම හේතුවෙන් ද සම්මා දිට්ඨිය උපදවා ගෙන ලෝකය පිළිබඳ අලුත් ඇසක් ආලෝකයක් ඇති කර ගැනීමට අවස්ථාව උදාවේ.

7. උපාදාන:

උපාදාන යනු යමක් අල්ලා ගන්නා ස්වභාවයයි. තම ජීවිතය පවත්වා ගැනීම උදෙසා යමක් තමන් වෙත ළං කර ගන්නා ස්වභාවය උපාදාන නම් වේ. මෙය කාම, දිට්ඨි, අත්තවාද, සීලබ්බත වශයෙන් සිව් ආකාර වේ. උපාදානයට හේතුව තණ්හාවයි. උපාදාන නැති කිරීමට තණ්හාව නැති කළ යුතු අතර ඊට මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. බුදුරජුන් දැක්වූ උපාදාන පිළිබඳ යථා ස්වභාවය අවබෝධ කර ගෙන එය නිරුද්ධ කරන මාවතෙහි පිහිටා ක්‍රියා කිරීමෙන් ද සම්මා දිට්ඨිය උපදවා ගත හැකි වේ.

8. තණ්හා:

තණ්හා යනු යමකට කැමැති වන ස්වභාවයයි. මෙම කැමැත්ත කාම, භව, විභව වශයෙන් පැවැතිය හැක. යමක් තණ්හාවෙන් ගත හොත් එය තමා කැමැති විදියට පවත්වා ගැනීමට දැඩි උත්සාහයක් දැරීමට සිදු වේ. එය වෙනස් වීමේ දී මහත් වූ දුකකට පත් වේ. දුක ඇතිවීමේ ප්‍රධාන හේතුවක් ලෙස බුදුදහමෙහි දැක්වෙන්නේ තණ්හාවයි. එම තණ්හාව නිරුද්ධ කිරීමට එස්ස හෙවත් ස්පර්ශය නැති කළ යුතු අතර ඊට මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි.

9. වේදනා:

වේදනා යනු ඇස, කන, නාසය ආදී ඉන්ද්‍රිය ඔස්සේ රූප, ශබ්ද, ගන්ධාදී අරමුණු විෂයෙහි හටගන්නේ සැප, දුක්, උපේක්ෂා ආදී වින්දනයන් ය. මෙම වින්දනයන්හි ස්වභාවය ක්ෂණිකව හටගෙන නිරුද්ධ වීමයි. එහෙත් අවිද්‍යාව තුළින් හටගන්නා වේදනා නිත්‍ය, සැප, ආත්ම වශයෙන් ගැනීම හේතුවෙන් දුක හටගනී. මෙලෙස වේදනා හටගන්නේ ස්පර්ශය හේතුවෙනි. ස්පර්ශය නිරුද්ධ කිරීමෙන් වේදනා නිරුද්ධ කළ හැකි අතර ඊට මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. වේදනා පිළිබඳ යථාවබෝධය තුළින් ද දුක සම්මාදිට්ඨියට පත් වීමේ අවස්ථාව උදාවේ.

10. එස්ස:

එස්ස යනු අවිද්‍යාවෙන් යුතුව ඇස්, කන්, නාසාදී ඉන්ද්‍රිය රූප, ශබ්ද, ගන්ධාදී අරමුණු හා එකතු වීමයි. මෙලෙස ඉන්ද්‍රිය හා අරමුණු සම්බන්ධ වන අවස්ථාවෙහි මනා සිතියෙන් හා නුවණින් නොසිටිය හොත් එය නිත්‍ය සැප ආත්ම වශයෙන් ගැනීමෙන් දුක හටගනී. අවිද්‍යාව මුල් වූ මෙම ස්පර්ශය නැති කිරීමට නම් අවිද්‍යාවෙන් යුතු සලායතන හෙවත් ආයතනයන්ගේ හටගැනීම නැති කළ යුතු ය. ඊට ඇති මාවත වන්නේ ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි.

11. සලායතන:

සලායතන යනුවෙන් මෙහි දැක්වෙන්නේ ඇස, කන, නාසය, දිව, ශරීරය, මනස යන ආයතනයන් ය. සාමාන්‍යයෙන් අප ඇස, කණ ආදී වශයෙන් ව්‍යවහාර කරන්නේ උපන් මොහොතෙහි සිට ලැබුණු මරණය දක්වා පවතින භෞතික ශාරීරය ඇසුරු කොට ඇති අපගේ ඇසට දැකිය හැකි ඉන්ද්‍රියයන් ය. එහෙත් බුදුදහම තුළ ව්‍යවහාර කරන ඇස ආදී ආයතන මීට වෙනස් ය. මෙහි දැක්වෙන ආයතන හටගන්නේ ඒවා සක්‍රීය වන්නේ වර්තමාන මොහොතෙහි රූප, ශබ්දාදී අරමුණු ඉන්ද්‍රිය හා සම්බන්ධ වී ඊට මනස එක් වූ විටයි. මෙම ආයතන අතීතයෙන් වර්තමානයට නොපැමිණ වර්තමානයෙන් අනාගතයට නොයන ඒ මොහොතෙහි ම හටගෙන ඒ මොහොතෙහි ම නිරුද්ධ වන ස්වභාවයෙන් යුක්ත ය. මෙම ආයතන තේරුම් ගෙන එය අවබෝධ කර ගැනීමට දක්ෂ වීම 'ආයතන කුසල' යනුවෙන් බුදුදහමෙහි විස්තර වේ. මෙම ආයතන හටගන්නේ නාමරූප හේතුවෙනි. අවිද්‍යාවෙන් හටගන්නේ ඇස, කන ආදී සලායතන නිරුද්ධ කිරීමට නම් නාමරූප නිරුද්ධ කළ යුතු ය. ඊට මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. මෙලෙස වර්තමාන මොහොතෙහි හටගෙන කිසිවක් ඉතිරි නැතිව නිරුද්ධ වන ඇස, කන, නාසය, ආදී ආයතන හය අවබෝධ කර ගැනීමෙන් ද මනා දක්මෙන් යුතු වූයේ දෘෂ්ටිය ඍජු වූයේ ධර්මයෙහි නොසෙල්වන ප්‍රසාදයට පැමිණියේ සද්ධර්මයට පැමිණියේ වේ.

12. නාමරූප:

නාම යනු අපගේ ශරීරය ඇසුරු කොට පවත්නා සිතිවිලි හෙවත් වෛතසිකයන් ය. රූප යනු පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ යන සතර මහා භූතරූප හා ඒ ඇසුරු කොට පවතින උපාදාය රූපයන්ගෙන් සෑදී රූපයයි. මෙම නාමරූප ධර්ම හැම මොහොතක ම හටගෙන නිරුද්ධ වන ස්වභාවයෙන් යුක්ත ව පවතී. මේ බව නොදන්නා නිසා මේවා නිත්‍ය, සැප, ආත්ම, සුභ වශයෙන් ගෙන සිටීම හේතුවෙන් දුක හට ගනී. නාමරූප හටගන්නේ විඤ්ඤාණ හේතුවෙනි. නාමරූප නිරුද්ධ කිරීමට නම් අවිද්‍යාවෙන් හටගත් විඤ්ඤාණය හෙවත් සිත නිරුද්ධ කළ යුතු ය. ඊට මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. මෙලෙස නාමරූප ධර්මයන්ගේ නියම ස්වභාවය අවබෝධ

කර ගැනීමෙන් ද සම්මාදිට්ඨිය පැමිණියේ දැක්ම පිරිසිදු වූයේ දහමෙහි නොවෙනස්වන ප්‍රසාදයට පත් වූයේ වේ.

13. විඤ්ඤාණ:

විඤ්ඤාණ යනු සිතයි. එනම් ඇසට රූප දැකීම වශයෙන්, කණට ශබ්ද ඇසීම වශයෙන්, නාසයට ගඳුප්‍රභව දැනීම වශයෙන් පහළ වන වක්ඛවිඤ්ඤාණය, සෝතවිඤ්ඤාණ, සානවිඤ්ඤාණ, ජ්වහාවිඤ්ඤාණ, කායවිඤ්ඤාණ, මනෝවිඤ්ඤාණ යන සිත් හයයි. අවිද්‍යා සහගතව හටගන්නා මෙම විඤ්ඤාණ හය හටගන්නේ සංඛාර හේතුවෙනි. විඤ්ඤාණ දුරු කිරීමට නම් සංඛාර දුරු කළ යුතු අතර ඊය මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. විශේෂයෙන් මෙහි විඤ්ඤාණ වශයෙන් දැක්වෙන්නේ උපතක් ලැබීමට මුල් වූ ප්‍රතිසන්ධි විඤ්ඤාණයයි. ප්‍රතිසන්ධි වශයෙන් විඤ්ඤාණය මව්කුසට බැසගත් මොහොතෙහි පටන් අවිද්‍යාව හේතුවෙන් නාමරූප, සළායතන, එස්ස, වේදනාදි සෙසු ධර්මතා හටගෙන ජරාමරණ දක්වා හේතුඵල දහම මත සත්ත්වයා දුක කරා යන අයුරු බුදුදහමෙහි විස්තර වේ. මෙබඳු වූ විඤ්ඤාණයේ යථාස්වභාවය අවබෝධ කර ගැනීම හේතුවෙන් ද සම්මා දිට්ඨිය උපදවා ගත හැකි වේ.

14. සංඛාර :

සංඛාර යනු චේතනා ය. එනම් කර්ම රැස්වීමයි. පුඤ්ඤාභිසංඛාර, අපුඤ්ඤාභිසංඛාර, ආනෙඤ්ජාභිසංඛාර වශයෙන් නැවත උපතකට යාම සඳහා චේතනා පහළ කර ගැනීම මෙහි දී සිදු වේ. එය පුණ්‍ය වශයෙන්, අපුණ්‍ය වශයෙන් හෝ අරූපාවචර ධ්‍යාන වශයෙන් හටගත හැකි ය. මෙලෙස සංඛාර හටගන්නේ හේතුඵල දහම පිළිබඳ යථාවබෝධය නොමැති වීම හේතුවෙනි. එනම් අවිද්‍යාව හේතුවෙනි. සංඛාර නැති කිරීමට නම් අවිද්‍යාව නැති කළ යුතු ය. ඊය මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි. මෙලෙස සංඛාර පිළිබඳ සැබෑ තතු අවබෝධ කර ගැනීම හේතුවෙන් ද සම්මා දිට්ඨිය උපදවා ගෙන නිවන් මගෙහි දක්ෂයකු වීමට අවස්ථාව උදා වේ.

15. අවිජ්ජා:

අවිජ්ජා (අවිද්‍යාව) යනු දුකෙහි හටගැනීම හා නිරුද්ධවීමේ සිද්ධාන්තය යථා පරිදි අවබෝධ කර නොගැනීම හේතුවෙනි. අපට දුක හටගන්නේ ඇස, කණ, නාසය ආදී ඉන්ද්‍රිය මගින් ලබන අත්දැකීම හටගත් පසු එය දිගින් දිගට ම නිත්‍ය වශයෙන් පවතිනවා යන අනවබෝධය හේතුවෙනි. නමුත් එහි යථා තත්ත්වය නම් එම අද්දැකීම් ලද මොහොතෙහි ම කිසිවක් ඉතිරි නොවී නිරුද්ධ වීමයි. එහෙත් අප මේ අද්දැකීම් ස්ථිරව වශයෙන් දැබිය අල්වා ගනී. ඒවා වෙනස්වීමේ දී අප කැමැති පරිදි නොපැවතීමේ දී අප දුකට සන්තාපයට ශෝකයට වැළපීමට පත් වේ. දුක හටගන්නේ මේ ආකාරයෙනි.

16. ආසව :

ආසව හෙවත් ආශ්‍රව යනු සසරගත ජීවිතයෙහි අප කෙලෙස් වශයෙන් ගොඩගසා ගත් දෑ ය. නිවරණ, ආසව, යෝග, සංයෝජන, ගන්ථ, අකුසල, ඕස ආදී විවිධ නම්වලින් බුදුදහමෙහි විස්තර වන මෙම කෙලෙස් ප්‍රධාන වශයෙන් කොටස් තුනකට බෙදේ. එනම් කාමාසව, භවාසව, අවිජ්ජාසව යනුවෙනි. කාම සම්පත් වශයෙන්, භවයෙහි නියැළීම් වශයෙන්, චතුරාර්ය සත්‍යය නොදැනීම් වශයෙන් මෙම ආසව වර්ගීකරණය කොට තිබේ. මෙලෙස ආසව හටගන්නේ අවිද්‍යාව හෙවත් දුකෙහි හටගැනීම හා නිරුද්ධවීම නොදැනීම හේතුවෙනි. ඒ අනුව ආශ්‍රව දුරු කිරීමට නම් අවිද්‍යාව දුරුකළ යුතුය. ඊට මාවත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි.

ඉහත දැක්වූ ක්‍රම 16න් කුමන හෝ ක්‍රමයක් අවබෝධ කර ගත්ත ද සම්මාදිට්ඨියට පැමිණීමේ අවකාශ උදාවේ. එමගින් ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය නමැති නදියට බැස නිවන නමැති සාගරය වෙත ගමන් කිරීමේ අවස්ථාව උදාවේ. මෙම ක්‍රම දහසය ගංගා 16ක් නොව ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය නමැති එක ම ගඟට බැසීමට ඇති තොටුපලවල් 16ක් වශයෙන් හැඳින්විය හැකි ය.

මෙහි දී ලබන දැනුම සත්‍ය ඥාන, කෘත්‍ය ඥාන, කෘත ඥාන වශයෙන් තෙවැදෑරුම් වේ. සත්‍ය ඥාන යනු දුකින් නිදහස් වීමට කළ යුතු වැඩපිළිවෙළ පිළිබඳ නිවැරදි දැනුම හෙවත් දැක්මයි. එනම් ස්කන්ධ පංචකයේ හටගෙන නිරුද්ධවීම පිළිබඳ අනවබෝධය හේතුවෙන් අතීත හෝ අනාගත අන්ත පිළිබඳ යථාර්ථය නොදැනීම නිසා දුක හටගන්නා බව තේරුම් ගැනීමයි. ඒ අනුව හැම මොහොතක ම ඇස, කණ ආදී ඉන්ද්‍රිය මගින් ලබන දැනුම හටගෙන ඒ මොහොතෙහි ම නිරුද්ධ වන බව පිළිබඳ මනා දැක්මක් ඇති කර ගත හොත් දුකින් වීම සඳහා නිරුද්ධ වූ අතීතය තව ම එලෙස ම ඇත යන වැරදි දැක්ම නිවැරදි කළ යුතු බවත් ඒ සඳහා ශීල, සමාධි, ප්‍රඥා සංඛ්‍යාත ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය වැඩිය යුතු බවත් නුවණින් තේරුම් ගැනීම **'සත්‍ය ඥාන'** නම් වේ. ඉන් පසු එම ඥානයට අනුව දුකින් නිදහස් වීම සඳහා ක්‍රියාත්මක වීම හෙවත් නිවන් මගෙහි පිළිවෙත් පිරීම **'කෘත්‍ය ඥාන'** නම් වේ. මෙහි දී බුදුදහම ඔස්සේ තම සිත හා කය පිළිබඳ මනා අවබෝධයක් ලබා ගෙන එමගින් ලෝකය පිළිබඳව ද නුවණ දියුණු කොට දුකින් නිදහස්වීම සඳහා සතර සතිපට්ඨානයෙහි නිරත වෙමින් අප්‍රමාදීව කටයුතු සපුරා ගනී. සම්මාදිට්ඨිය ලැබුණු තැනැත්තා දුකින් නිදහස් වී ඉහළම මානසික තෘප්තිය ළඟා කර ගැනීම සඳහා වූ මගට පිළිපත්වේ ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයෙහි ගමන් කරන්නෙකු බවට පත්වේ. සම්මාදිට්ඨිය ලැබුණු පමණට සම්මාසංකප්ප, සම්මාවාචා, සම්මාකම්මන්ත, සම්මාආජීව, සම්මාවායාම, සම්මාසති, සම්මාසමාධි යන අංග වඩමින් ධර්ම මාර්ගයෙහි තවදුරටත් ඉදිරියට ගමන් කරයි. මෙහි දී විශේෂයෙන් සමථ විදර්ශනා භාවනා වඩමින් ස්කන්ධ, ධාතු, ආයතන, නාමරූප ආදී වශයෙන් තම ජීවිතය පිළිබඳ විවිධ න්‍යාය ඔස්සේ අනිත්‍ය, දුක්ඛ, අනාත්ම යන ත්‍රිලක්ෂණය වඩයි. මෙලෙස ක්‍රියාත්මක වීම තුළින් දුකින් නිදහස් වී එලෙස දුකින් නිදහස් වූ බව දක්නා නුවණ **'කෘත ඥාන'** නම් වේ.

මෙලෙස සම්මාදිට්ඨිය ලැබූ පමණට අවිද්‍යාව දුරු වූයේ තම කුසල කර්ම ශක්තිය ශක්තිමත් කොට එක් පසෙකින් තමා වෙත එළඹෙන අකුසල කර්මයන්හි ශක්තිය දුර්වල කොට අනෙක් අතින් තමන් වෙත පවතින කුසල කර්ම ශක්තිය ප්‍රබල කොට ගනී. ඒ අතර විශේෂයෙන් බාහිරින් පැමිණෙන ජරා, ව්‍යාධි මරණ, සෝක පරිදේව දුක්ඛ දොමනස්ස, ප්‍රිය විප්‍රයෝග, අප්‍රිය සම්ප්‍රයෝග හමුවෙහි කම්පා නොවන දුක් නොවන සිතක් ඇති කර ගනී. සම්මා දිට්ඨිය ඇති කර ගැනීමෙන් අප ජීවිතයට ලැබෙන ඉහළම ප්‍රතිලාභය දුකින් නිදහස් වීමේ අවස්ථාවයි. මෙය මරණින් මතු ලැබෙන තත්ත්වයක් නොව මේ ජීවිතයේ දී අත්විඳිය හැකි මානසික සුවයකි. බුදුදහම ශ්‍රවණයෙන් ඒ ජීවිතයට සම්බන්ධ කර ගැනීමෙන් අපට ලැබෙන ප්‍රධානතම ආනිසංසය මෙයයි. අප ලද දුර්ලභ මිනිස් ජීවිතයෙන් ලබන ඉහළම ජීවිත පරමාර්ථය ද මෙයයි.